

۵۹۱۷
۱۸/۲۸

برساخت آزمودنی خاستگاه‌های تاریخی پژوهش روان‌شناختی

تألیف

کورت دانزیگر

مهرج، ۲۰۰۲

www.ketab.ir

ترجمه

دکتر خسرو باقری نوع پرست

استاد تمام دانشگاه تهران

وحید قمری

شماره مسلسل ۱۰۸۸۲

شماره انتشار ۴۴۷۹

انتشارات دانشگاه تهران

- سرشناسه
عنوان و نام پدیدآور
مشخصات نشر
مشخصات ظاهری
فروست
شابک
وضعیت فهرست‌نویسی
یادداشت
یادداشت
یادداشت
یادداشت
موضوع
موضوع
شناسه افزوده
شناسه افزوده
شناسه افزوده
رده‌بندی کنگره
رده‌بندی دیویی
شماره کتابشناسی ملی
- دانشگاه تهران، کورت، ۱۹۲۶-م.
برساخت آزمودنی: خاستگاه‌های تاریخی پژوهش روان‌شناختی/کورت دانزیگر؛ [مترجمین] خسرو باقری نوع‌پرست، وحید قمری.
تهران: دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات، ۱۴۰۰.
۲۹۸ ص.
انتشارات دانشگاه تهران؛ شماره انتشار ۴۴۷۹.
978-964-03-0293-4
فیا
عنوان اصلی: Constructing the Subject: Historical Origins of Psychological Research, 1990.
واژه‌نامه.
کتابنامه: ص. [۲۲۹]-۳۰۰.
نمایه.
روان‌شناسی تجربی - تاریخ
Psychology, Experimental- - History
باقری نوع‌پرست، خسرو، ۱۳۳۶ - مترجم
قمری، وحید، ۱۳۷۶ - مترجم
دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات.
BF۱۸۱ ۱۴۰۰
۱۳۷۳
۴۸۳۶۱

این کتاب مشمول قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان است. کثیر کتاب به هر روش اعم از فتوکپی، ریسوگرافی، تهیه فایل‌های pdf، لوح فشرده، بازنویسی در وبلاگ‌ها، سایت‌ها، مجله‌ها و کتاب، بدون اجازه کتبی ناشر مجاز نیست و موجب پیگرد قانونی می‌شود و تمامی حقوق برای ناشر محفوظ است.
(این کتاب با کاغذ حمایتی به چاپ رسیده است.)

عنوان: برساخت آزمودنی: خاستگاه‌های تاریخی پژوهش روان‌شناختی
تألیف: کورت دانزیگر
ترجمه: دکتر خسرو باقری نوع‌پرست - وحید قمری
ویرایش ادبی: پانته آ بهزاد افشار
نوبت چاپ: اول
تاریخ انتشار: ۱۴۰۰
شمارگان: ۱۰۰ نسخه
ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران
چاپ و صحافی: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

«مسئولیت صحت مطالب کتاب با مترجمان است»

بها: ۹۵۰,۰۰۰ ریال

خیابان کارگر شمالی - خیابان شهید فرش مقدم - مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران
پست الکترونیک: press@ut.ac.ir - تارنما: http://press.ut.ac.ir
پخش و فروش: تلفکس ۸۸۳۳۸۷۱۲

فهرست مطالب

پیشگفتار مترجمان..... ذ.....

پیشگفتار..... ز.....

فصل اول - مقدمه..... ۱.....

آنچه این کتاب درباره آن است..... ۱.....

پدید آیی اجتماعی دانش علمی..... ۷.....

برخی ملاحظات تاریخ نگارانه..... ۱۳.....

فصل دوم - ریشه های تاریخی آزمایشگاه روان شناختی..... ۲۱.....

درون نگری و موضوع آن پیش از «وونت»..... ۲۲.....

فیزیولوژی تجربی و پژوهش درباره کارکردها..... ۲۹.....

کردار اجتماعی آزمایشگری روان شناختی..... ۳۳.....

فصل سوم - واگرایی فعالیت های پژوهشی: پایان دوره «وونت»..... ۴۱.....

محدودیت آفرینی های «وونت» برای درون نگری، آزمایش و روان شناسی علمی..... ۴۱.....

تحول در طرح رشته روان شناسی..... ۴۷.....

آخر خط: درون نگری تجربی نظام مند..... ۵۰.....

فصل چهارم - ساختار اجتماعی آزمایشگری روان شناختی..... ۵۹.....

جامعه پژوهشی «لایپیگ» چگونه سامان گرفت؟..... ۵۹.....

الگوهای بدیل برای پژوهش روان شناختی..... ۶۲.....

مقایسه سه الگوی عمل..... ۶۷.....

پیامدهای روان شناختی اجتماعی..... ۷۱.....

به محاق رفتن الگوی «لایپیگ»..... ۷۵.....

فصل پنجم - پیروزی مجموع	۸۱
ادعاها و اسنادهای دانشی	۸۱
خاصیت فردی داده‌های آزمایشی	۸۳
مبنای جایگزین برای ادعاهای دانشی: سرشماری روان‌شناختی	۸۷
گذر به جمع داده‌ها	۹۵
انواع آزمودنی‌های جمعی	۹۸
فصل ششم - شناسایی آزمودنی در پژوهش روان‌شناختی	۱۰۳
منابع انسانی تعمیم روان‌شناختی	۱۰۳
هویت اجتماعی شرکت‌کنندگان پژوهش	۱۰۶
شیوه بیانی هویت‌های آزمایشی	۱۱۰
فصل هفتم - روش‌های تجاری	۱۱۷
آموزش، نخستین بازار روان‌شناسی	۱۱۷
آزمون‌گری روانی به‌مثابه یک فعالیت پژوهشی	۱۲۳
خاستگاه‌های گروه مداخله	۱۳۰
فصل هشتم - فعالیت پژوهشی به‌مثابه پروژه‌ای حرفه‌ای	۱۳۷
تفسیر پروژه حرفه‌ای	۱۳۷
واگرایی سبک‌های پژوهش	۱۴۰
شروع مصالحه	۱۴۵
نگاهی تطبیقی: مورد آلمانی	۱۴۹
فصل نهم - از کمی‌سازی تا روش پرستی	۱۵۷
تفاوت میان یک و دو چیست؟	۱۵۷
ردیفی کردن رفتار	۱۶۳
استعاره کار و کیش اعداد	۱۶۶
الزام روش‌شناختی	۱۷۰

پیشگفتار مترجمان

درباره تاریخ روان‌شناسی و سیر تحولات آن، کتاب‌ها و تکنگرایی‌های فراوانی نوشته شده است، اما چیزی که باعث تمایز و برجستگی کتاب «دانزیگر» می‌شود، رویکرد متفاوت وی به تاریخ روان‌شناسی است. همان‌طور که از عنوان بر می‌آید، کتاب حاضر این فرض اساسی را که ابتدا آزمودنی واقعیتی بیرونی و مستقل از پژوهش است، به چالش می‌کشد و شالوده ادعای آن، بر ساخته بودن آزمودنی، یعنی بر ساخته بودن موضوع علم روان‌شناسی است. در این کتاب، بیش از آنکه بر رویدادهای شاخص علمی، اعم از نظریه‌ها و انتشار مقالات دوران ساز و افراد شاخص تاریخ روان‌شناسی تأکید شده باشد، بر مناسبات و بافتی تأکید شده که تکوین و تحول روان‌شناسی را به عنوان حوزه‌ای دانشی و حرفه‌ای رقم زده است. دیدگاه «دانزیگر» به‌طور معمول با عنوان سازه‌گرایی یا بر ساخت‌گرایی اجتماعی (*social constructivism*) شناخته می‌شود. در این نگاه که نوعی دیدگاه جامعه‌شناختی در خصوص معرفت است، بدنه‌های دانشی و زمینه‌های علمی به مثابه مصنوعات نگریسته می‌شوند که از بستر تعاملات و روابط با لایه‌های گوناگون جامعه برخاسته‌اند. در چنین دیدگاهی، بدون داده‌های دانشی، همان‌طور که دانشمندان یک رشته سعی در معرفی آن دارند، قواعدی جهان‌شمول و واقعیتهایی عینی و خدشه‌ناپذیر نیستند. کتاب *بر ساخت آزمودنی*، مصداق مهمی از این نوع روایت درباره علم روان‌شناسی است.

در واقع، اگر بخواهیم دیدگاه بر ساخت‌گرایی اجتماعی را دقیق‌تر بررسی کنیم، می‌توانیم آن را بدیلی برای واقع‌گرایی خام یا به تعبیری، واقع‌گرایی ساده‌لوحانه قرار دهیم. یکی از موارد مهمی که «دانزیگر» در کتاب به آن تأکید داشته، غفلت فعالان حرفه‌ای روان‌شناسی از بر ساختگی اجتماعی و وجوه وابستگی پژوهش روان‌شناختی با بافت اجتماعی است. وی تصریح می‌کند که چنین تأکیدی، ارزش و واقعیت محصولات دانشی یا فرایندی را که به تولید محصولات منجر می‌شود، نفی نمی‌کند، اما به رسمیت شناختن ماهیت اجتماعی دانش روان‌شناختی و به بیانی *انقیاد اجتماعی آن*، مفید و در برخی مواقع ضروری است. اما به راستی این فایده و ضرورت، کجا آشکار می‌شود؟ ممکن است ادعا شود که در مواردی، سوگیری‌های ضمنی و ناهشیار اجتماعی پژوهشگران به جمع‌آوری و چارچوب‌دهی به شواهد خاصی منجر می‌شود که با واقعیت روزمره‌ای که *آدم معمولی‌ها* (*laypersons*) تجربه می‌کنند، فاصله زیادی دارد. چنین ادعایی بی‌راه و خلاف شهود نیست، با وجود این، ممکن است چندان معقول به نظر نرسد که فعالیت علمی، به واسطه بر ساخته بودن نفی شده و ذیل مقوله غیرواقع قرار گیرد. همان‌طور که بافت اجتماعی سهمی از واقعیت دارد، فعالیت علمی پرورش یافته در آن نیز موضوعی واقعی است. از این رو، به‌منظور غوطه نخوردن در فضایی یک‌سر بر ساختی و از طرفی، به‌منظور پرهیز از اصرار جزم‌اندیشانه بر واقعیت

خالی از وجوه اجتماعی فرایندهای پژوهشی، طرح دیدگاهی‌سومی که امتزاجی از واقع‌گرایی و بر ساخت‌گرایی باشد، ضروری به نظر می‌رسد. در بستری امتزاجی که می‌توان آن را نوعی *بر ساخت‌گرایی (سازه‌گرایی) واقع‌گرایانه* قلمداد کرد، آزمودنی، ابزار پژوهش، فرایند پژوهش و محصول دانشی آن، به‌عنوان مصنوعات مطلقی که به‌طور کامل از واقعیت منفصل‌اند، در نظر گرفته نخواهند شد، بلکه در جایگاه اموری واقعی موضوعیت می‌یابند که حائز وجوه بر ساخته و سازه‌گرایانه نیز هستند. با این تفاسیل، «دانیگر» در کتاب خود، بر وجوه بر ساخته و به‌طور مشخص وجوه بر ساخته اجتماعی، تأکید پررنگی دارد؛ یعنی علم روان‌شناسی، چگونه در پاسخ به اقتضاهای اجتماعی عصر خود تکوین یافته و در عین حال به‌طور متناقضی، با واقعیت اجتماعی به‌خصوصی که آن را دربر گرفته، بیگانه است.

گذشته از دیدگاه نظری انتقادی حاکم بر کتاب، ویژگی حائز اهمیت و بی‌سابقه دیگر آن، طرح درون‌مایه‌های فوکویی و وارسی گفتمان روان‌شناسی در ارتباط آن با نهاد قدرت و سرمایه است. «دانیگر» به‌روشنی، مقاصد و منفعت‌هایی را که روان‌شناسی با برآورده کردن آنها، به نهاد دانشی مستقلی تبدیل شده، بررسی کرده است. افزون بر این، روش‌شناسی عمیق و مبتکرانه وی در نگاشت این کتاب بسیار درخور تأمل است. شواهدی قدرتمند که با تحلیل محتوای دوره‌های ابتدایی نخستین مجلات روان‌شناختی به دست آمده‌اند، تبیین‌های کتاب *بر ساخت آزمودنی* را حمایت می‌کنند. در همین خصوص بایستی متذکر شد که روش کار «دانیگر» می‌تواند برای پژوهشگران ایرانی پر از نکات آموختنی و بینش‌های عمیق به گفتمان روان‌شناسی کشور باشد. با نگاهی اجمالی و بر اساس مشاهدات منسجمه که به‌احتمال فراوان، اتفاق نظر سایر دانشگاهیان زمینه روان‌شناسی را نیز به‌همراه دارد، می‌توان بیان کرد که روان‌شناسی علمی - دانشگاهی در ایران هیچ‌گاه از دیدگاه انتقادی مشابهی بهره‌مند نشده است. از این حیث، کتاب *بر ساخت آزمودنی* می‌تواند به‌عنوان منبع اصلی یا مکملی برای دروس مرتبط با تاریخ و فلسفه در دانشگاه کاربرد داشته باشد. همچنین، به‌تدریج به نظر می‌رسد، با تکوین هرچه بیشتر نهاد روان‌شناسی در ایران، توجه کردن به انقیدات اجتماعی و سیاسی آن و بررسی گفتمان حاکم بر آن به الزامی درون‌رشته‌ای تبدیل شود. برآوردن چنین الزامی، به چارچوب نظری مشخص و الگوی عملی معینی نیاز دارد که مترجم‌ها امید دارند، کتاب حاضر بتواند در پاسخ به این نیاز مفید واقع شود. در نهایت، از مساعدت و همراهی جناب آقای دکتر جواد حاتمی، آقای محمدعلی امینی تهرانی، آقای محمدحسین وزیریان، خانم الهه فرجی و خانم مرضیه سادات آذربادگان، صمیمانه سپاسگزاریم و از حسن نظر و مسئولیت مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران در نهایی‌سازی و نشر کتاب، قدردانی و تشکر می‌کنیم.

خسرو باقری نوع‌پرست

وحید قمری زمهریر

شهریور ۱۳۹۹